

İş Dünyası Hakkındaki Mitler*

◆

Ninos Malek**

Kapitalizm sürekli olarak eleştirilir ve bu eleştiri çoğunlukla tüccar sınıfına karşı yöneltilen muhalefetle başlar. Ancak iş dünyasına karşı öne sürülen bu iddialar sadece mantıksız değil, aynı zamanda yanlıştır.

İnsanlar, büyük iş dünyasının hükümetten özel ayrıcalıklar edindiklerini söylerler. Bu durum, onların gözünde, kapitalizmin yalnızca zenginlerin ve güçlülerin yararına işleyen bir sistem olduğunun kanıtıdır. Enron ve WorldCom gibi şirket skandallarının kâr arayışının kötülüğünü ve açgözlülüğünün sebep olduğu yıkımı gösterdiği farz edilir. Fakat bu örnekler aslında, sarıh bir şekilde, serbest piyasanın nasıl işlediğini kanıtlar. Serbest piyasada, işletmeler, sahtekârlıklarından ve yozlaşmaya sebep olan faaliyetlerinden ötürü cezalandırılır. Bu gerçeği idrak edebilmek için skandallara adı karışan şirketlere ne olduğuna bakmanız yeterlidir.

Televizyon programcısı John Stossel, Stossel Goes to Washington adlı programında İçişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı gibi hükümet kurumlarının, vergi yükümlülerinin milyonlarca dolarını nasıl kaybettiğini anlattığında, bu kurumlara ne oldu? Hiçbir şey. Hatta, Kongre'nin

*"Myths About Business", www.mises.org, July 2003.

** Ninos P. Malek, San Jose State University'de iktisat dersleri vermektedir.

yardımla, dolaylı olarak, daha fazla paramızı aldılar. (Hükümet paramızı almak için bizden izin istemez, zira hükümetler kazancımızdan istediği kadarını güç kullanarak alabilecek yegane varlıklardır.)

Ben, kollektif refahı tenkit edenlerin tarafında olan bir kişiyim. Gerçek bir serbest piyasada (şu anda sahip olmadığımız), hükümet, iş dünyasını kayıracak yasalar çıkarmaz. İş dünyası, hükümetten para yardımı almaz ve ticarî bir koruma talep etmez. Gerçek bir serbest piyasada hükümet başkalarına bir şey veremez, çünkü bu diğerlerinden almak anlamına gelir.

İnsanlar elbette, doğası gereği, “açgözlüdür/hırslıdır”. Biz yalnızca daha fazla para ve servet istemeyiz, aynı zamanda, ailemizle geçirebileceğimiz, okumaya ve öğrenmeye harcayacağımız ve dinlenerek geçireceğimiz daha fazla zaman arzularız. Eğer maaş almasaydınız, işe her gün gider miydiniz? Bir ücret artışı ya da Noel ikramiyesini hiç reddettiniz mi? Sanırım cevabı biliyorum. Sonuç olarak, bizler niçin alabildiğimiz kadar almaya çabalarırken kötü ve açgözlü olarak tanımlanmıyoruz da, iş sektörü alabildiği kadarını almak istediğinde kötü olarak değerlendiriliyor?

İşletmelerin insanlara karşı sorumluluk duyan merhametli varlıklar olmadığını kabul ediyorum. Peki bu neyi değiştirir? Starbucks’ın beni önemsediyini bilerek Cafe Mocha içtiğimde kendimi daha iyi hissetmem. Starbucks’ın manevî desteğine ihtiyacım yok. Tüm istediğim iyi bir fincan kahve. Bu sebeple, işletmeler de para kazanmak ister. Burada kendimizi kandırmayalım! Bununla birlikte, işletmelerin başarılı olabilecekleri tek yol, talep ettiğimiz ve karşılığında gönüllü olarak para ödeyeceğimiz şeyleri üretmektir.

Gönüllü ticaret, netice itibarıyla, her iki tarafın da kârlı çıktığı bir oyundur. Bu, bilimsel olarak kanıtlanması gereken bir şey değildir, apriori bir gerçektir. Örneğin, Starbucks’a gitmeye karar verdiğim zaman, kendi kendime “Hmm, günümü mahvetmek için ne yapabilirim? Tamam, Starbucks’a gideyim” diye düşünmem. Hayır! Arabamı gayriihtiyari olarak Starbucks’a doğru sürerim; arabadan inerim, parayı çıkarırım ve kahvemini aldığımında “teşekkür ederim”...

Evet, Starbucks bana sunduğu kahvenin karşılığı olarak onlara verdiğim parayı kabul ederek (dikkat edin, alarak yazmadım) bu ilişkiden kazançlı çıkar, ama o kahverengi sıvıya, birkaç parça yeşil kağıttan ya da o kağıtla alabileceğim herhangi bir şeyden daha fazla değer verdiğim için ben de kazanırım...

Piyasa

John Stossel'in hazırladığı video kaset Hırs'ta, Cypress Semiconductors Şirketi'nin CEO'su T. J. Rodgers şöyle dedi: "Ben para kazandığım zaman dünya gelişir, daha kötüye gitmez...". Haklı. Açıkça görülüyor ki, onun zenginleşmesinin tek yolu (hükümet yardımlarının yokluğunda) paralarını gönüllü olarak verecek başkaları için değer yaratmaktır. Piyasa eleştirileri, ne yazık ki, buhakikati kavrayamaz. Benim de onlara bir sorum var: Eğer Starbuck's paramı alarak beni sömürdüyse, ben de kahvelerini alarak onları sömürmüş olmadım mı?

Öyle görünüyor ki, dünyamızı kuşatan duygu, iş dünyasının ve şirketlerin kötü, "küçük adam" bireylerin ise iyi varlıklar olduğudur. Hadi bununla ilgili birkaç örneğe bir göz atalım. Kira denetimi güya insanları çok yüksek fiyatlar ödemekten korur; diğer bir deyişle, kötü olarak nitelendirilen mal sahibinin insanlardan ne kadar kira alacağı hususunda sınırlandırılması gerekir. Burada, anti-kapitalist zihniyeti iş başında görebilirsiniz. Esasında, kira denetiminin taraftarları kiracının mümkün olduğunca az ödemesinin âdil, ama mal sahibinin mümkün olduğu kadar fazla kira talep etmesinin gayri ahlâkî olduğunu savunurlar.

Minimum ücret, "âdil" insanların sevdiği bir diğer politikadır. Minimum ücret taraftarları, bunun, kişiyi, işçilerini sömürmek isteyen zalim restorandan veya satış mağazasından koruduğuna inanırlar. Yine burada da herhangi bir kişi için mümkün olduğu kadar çok ücret ödenmesi "âdil" (iş dünyasından mümkün olduğunca çok al), ama işletmenin mümkün olduğunca az ödeme yapması hatalı ve gayri ahlâkî olarak değerlendirilir.

Galiba "âdil" fiyatlarla ilgili en duygusal tartışmalar tıbbî ilâçların görüşülmesi sırasında ortaya çıkar. İlâç şirketleri, insanların acılarından kâr sağlayan kuruluşlar olarak tanımlanır. Bu sebeple, hükümetin hasta insanları bu hırsız ilâç şirketlerinden koruması gerekir. Yine açıkça görülüyor ki, azamî fiyatı savunan kişiler aslında ilâç almanın bizim hakkımız olduğuna inanırlar.

Adaletsiz fiyatlar olarak değerlendirilen daha pek çok örnek verebilirim. Spor karşılaşmalarının biletlerine ne dersiniz? Ya da film biletlerine? Sevgililer Günü'ndeki gül fiyatlarını unutmayın. Temel sorun şudur, yüksek fiyatlardan şikâyet eden ya da bizi koruması için hükümet müdahalesini isteyen kişiler gerçeği anlamıyorlar...

Ludwig von Mises, *The Anti-Capitalist Mentality*'de şöyle yazdı:

Sıradan insan, hâkim tüketicidir; zira onun üretilen bir malı satın alması ya da almaması neyin, ne kadar ve nasıl bir kalitede üretileceğinin nihaî belirleyicisidir.¹

Pek çok serbest piyasa iktisatçısı fiyat denetiminin ve hükümet müdahalesinin doğuracağı beklenmedik sonuçlar hakkında yazmışlardır. Ancak birçok kitapta ve iktisadî makalede eksik olan, meselenin ahlâkî yönüdür. Benim, fiyatların çok yüksek olduğu, iş sektörünün doğal afetler sonucunda insanları soyduğu ya da hasta insanları sömürdüğü yönündeki tartışmalarla ilgili temel eleştirim, insanların bir daire almanın, ilâç almanın ya da profesyonel spor karşılaşmalarına gitmenin sanki kendilerinin bir hakkıymış gibi konuşmalarıdır. Bu, tamamen kendi içinde küstah ve gayri ahlâkîdir, zira insanların diğer insanların mülkiyeti üzerinde hakları olduğunu ima eder.

Arkadaşlarımla akşam yemeği için fiyatlarının yüksek olduğundan şikâyet ettikleri bir restorana gittik. Onlara şöyle dedim: “Hayır, fiyatlar makul. Hiç kimse sizi buraya akşam yemeği için zorla getirmiyor. Açıkça, buranın yemek yemeğe değer bir yer olduğunu düşünüyorsunuz, aksi takdirde buraya gelmezsiniz. Bunun için, susun ve ya yemeğinizi yiyin ya da gidin”. Arkadaşlarım sözlerim karşısında biraz rahatsız oldular.

Standart iktisat kitaplarında, tüketici artığı kavramı açıklanır. Kısaca, tüketici artığı, bir kişinin bir malı veya hizmeti almak için ödeyeceği maksimum fiyatla gerçekte ödediği fiyat arasındaki farktır. Eğer ben Starbucks'ta bir fincan kahve almak için 5\$ vermeye razı isem, ama onlar sadece 3.25\$ talep ediyorlarsa, benim tüketici artığım 1.75\$ olacaktır. Eğer Kenneth Cole'a gider ve gerçek fiyatı olan 75\$'ı verecekken 50\$'a bir gömlek alırsam ve ayrıca bazı promosyonlarla 10\$'lık ek bir indirim kazanırsam, kazanmış olduğum 25\$'a ek olarak 10\$'lık tüketici artığı almış olurum.

Sizi bilmem ama ben hiçbir zaman Starbucks çalışanına ya da mağazanın kasiyerine “Satış için teşekkürler ama burada biraz daha param var, size daha fazla ödeyebilirim ve sizi soymak istemem” demedim. Siz hiç böyle bir şey söylediniz mi? O hâlde siz de “açgözlü” değil misiniz ve siz de işletmeleri soymuyor musunuz?

¹ *The Anti-Capitalist Mentality*, s.1, Ludwig von Mises.

Mümkün olduğu kadar az ödeme yapmak gayri ahlâkî olmadığı gibi, işletmelerin mümkün olduğunca fazla fiyat talep etmeleri de gayri ahlâkî değildir. Tekrar söylüyorum, bir alışveriş, alışverişte bulunan her iki taraf da bu süreçten kazanç sağlayacaklarını düşünmediği müddetçe gerçekleşmez. Elbette ben de, benzin alırken hiçbir ücret ödememeyi isterim ve benzin şirketi de benden galon başına 1.87\$ yerine, 1,000,087,00\$ almayı ister. Açıkça görülüyor ki, hepimiz uzlaşmak zorundayız. Fiyat, arz ve talep tarafından belirlenir.

Cevaplamamız gereken bir diğer soru da, çok yüksek ya da çok düşükün ne olduğudur. Hükümet doğru fiyatın ne olması gerektiğini nereden bilir? Veya bizler âdil fiyatın ne olduğunu nasıl belirleriz? Eğer cevap, malın veya hizmetin temininin maliyeti üzerinden “makul” bir kârısa, tekrar “makul nedir” sorusuna geliriz. Hatta biz makul fiyatı belirlese bile niçin bunun en yüksek fiyat olması gerekir? Niçin bir şirketin mümkün olduğunca fazla fiyat talep etmesi yanlıştır?

John Stossel ve Barbara Walters’ın ABC Televizyonu’ndaki programı 20/20’de, John Stossel’in hazırladığı ve ilaç fiyatlarıyla ilgili bölümü “Give me a Break”te, Barbara Walters, reçetesindeki göz ilaçlarını almak için 90\$ ödemek zorunda olduğu için “kızgın/mağdur” olduğunu söyledi. Belirtmek istediğim ilk nokta şu ki, Walters hiç bir şey yapmak zorunda değildi. İlaç şirketi 90\$ ödemesi için onu zorlamadı. Walters 90\$ ödedi çünkü ona göre, ilaç buna değerdi. İkinci olarak, niçin Walters kızgın/mağdur? Walters’a göz damlası üretmek ilaç şirketinin ilk plânda yükümlülüğü değildi...

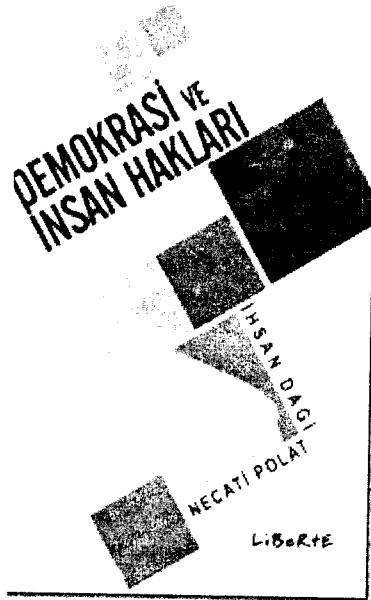
İşletmeler bazen bizim faydamızı gözetmeden kâr sağlar. Örneğin, bir spor takımı, belediye başkanını ve şehir konseyini bir stadyum inşa etmek için vergi mükelleflerinin paralarını kullanma konusunda ikna ettiğinde... Bu durum, sporu sevmeyen ya da stadyumda gerçekleşecek herhangi bir faaliyete asla gümeyen vergi mükelleflerini soymaktır. Fakat, yine dediğim gibi, gerçek bir serbest piyasada böyle bir şey asla gerçekleşmez. Hükümet kuralları koyar ve oyunda hakem olarak görev yapar, oyuncu olarak değil.

Yüksek fiyatlardan dolayı asabı bozulan insanlar, bir malı ya da hizmeti almanın kendi hakları olduğuna inanırlar. Buna rağmen, bu insanlar satıcı oldukları zaman farklı davranırlar. Pek çok insanda görüldüğü gibi, yetki sahibi olma hâli korkunçtur. Belki de insanların davranışları hakkında iki kere düşünmelerini sağlamanın tek yolu, bundan sonra, yi-

yecek fiyatlarının yüksekliğinden dolayı sinirlendiklerinde, eğlence sektörünün çok pahalı olduğunu söylediklerinde ya da benzin istasyonundaki yüksek fiyatlardan ötürü çılgına döndüklerinde, onlara yiyeceklerini kendilerinin yetiştirmelerini; ineklerini besleyip, kesmelerini; petrol için sondaj yapıp, kendi benzinlerini üretmelerini ya da milyonlarca doları araştırmaya akıtıp, kendi ilâçlarını yaparak biyokimyada doktora derecesi almalarını söylemektir.

Eğer size cevap vermezlerse, yiyeceklerini, hoşlandıkları filmleri ve sahip oldukları yüksek hayat standardını sağlayan kötü iş dünyası tarafından soyulmaya gönüllü olarak devam eden bu insanlara, nefeslerini ve sizin vaktinizi boşa harcamaya bir son vermelerini söyleyin.

Çeviren: A. Zeynep Kopuzlu

Demokrasi ve insan hakları, Türkiye'de modernleşme tarihinin hem önemli hem de sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Tartışma, yakın zamanlara kadar, uluslararası insan hakları söyleminin Türk siyasal ve toplumsal yaşamı bakımından anlam ve sonuçları üzerinde odaklanmıştır. Bugün geldiği nokta itibarıyla, bu kuşkucu anlayışın önemli ölçüde terkedildiği görülmektedir. Günümüzde demokrasi ve insan haklarının yerindeliği değil, uygulama sorunları tartışılır olmuştur. Bu süreçte demokrasi, insan hakları ve hukuk devleti gibi kavram ve kurumların nasıl tanımlanacağı, içlerinin nasıl doldurulacağı ve uygulamaya nasıl yansıtılacağı son derece önemlidir. *Herkes İçin Demokrasi ve İnsan Hakları*, toplumun geniş kesimlerinin bu tartışmaya daha etkili olarak katılabilmesi için gerekli temel bilgileri, herkesin anlayabileceği bir dilde sunma amacı taşımaktadır.

LiBeRtE
kitaplığımızda özgürlüğe yer açın...